

A megjelent könyv a legalaposabb összefoglalása a *Lex Baiuvariorum* nevű törvénygyűjteménynek. Mivel jelentősége a magyar törvényhozás korai emlékeire is rányomja bélyegét, ezért nem elhanyagolható a mű ismerete, s különösen fontosak a mű formai sajátosságai a korai magyar törvényhozás megértéséhez. A formai sajátosságok legfontosabbika kétségtelen a törvénygyűjtemény keletkezésének kora. A számtalan különböző korú kéziratban ránkmaradt törvénygyűjtemény szövegelemzése alapján már a középkorban megkísérelték a mű keletkezésének korát meghatározni. A tudományos elemzéshez döntő lökést adott az, hogy már 1520-ban nyomdai sokszorosításban a tudományos kutatások rendelkezésére állt a szövege. Ugyan már 1793-ban megjelent összefoglaló művében Johann Nepomuk Mederer Ingolstadtban megjelentette munkájában megállapította, hogy a 8. században keletkezhetett a legkorábbi kézírata a műnek. A *Lex Baiuvariorum* korabeli törvénygyűjtemények, mint a *Lex Salica*, a *Lex Alemannorum* számtalan példányban maradtak ránk, s azok elemzése alapján egyértelmű volt, hogy a *Lex Baiuvariorum* sem egyszerre készült, hanem különböző korokból származnak egyes rétegei a műnek. A legkorábbi kritikai kiadása a több mint harminc kéziratban ránkmaradt műnek a Monumenta Germaniae Historica sorozatban Johannes Merkel munkája nyomán látott napvilágot. A meg-megújuló kísérlet, hogy a kéziratokból egységes kritikai szöveget kovácsoljanak, csak 1926-ban Ernst von Schwind erősen vitatott és vitatható kiadása koronázta meg ugyancsak a Monumenta Germaniae Historica sorozatában. A megjelent szöveg alapján számtalan hipotézis született mind a mű keletkezési korát, mind a származását illetően, sőt megpróbálták azt a kört is kijelölni, amelyben megszülethetett az összefoglalása a bajor törvényeknek. Az azóta megjelenő fontos részletmegoldások nyomán azonban többé-kevésbé sikerült a kézirat nyújtotta alapvető kérdésekre választ adni. A disserens ebben az alkotó munkában nemcsak eligazodni próbált, hanem állást is próbált foglalni az elfogadható eredmények között. A *Prologus*, mint a kézirat legfontosabb jellemzőinek foglalata nyújtja számunkra a legbiztosabbnak tűnő eredményeket. Ennek alapján a disserens véleménye szerint is 737 és 743 között keletkezhetett a mű mégpedig a regensburgi Szent Emmeram monostor szellemi közegében. Külön kutatási eredményt adó fejezetet érdemelt ki a mű forrásainak kutatása. A *Lex Baiuvariorum* természetesen nem Pallas Atheneként pattant ki a mű alkotó-közösségének a fejéből, hanem mélyen gyökerezik abban a talajban, ami az ókori birodalmak eltűnését követően megjelenő új népek szokásjoga hozott létre. A gótok *Lex Visigothorum* című törvénygyűjteménye, amelyben meg lehet találni Euric király (466-484) uralkodása idején született *Codex Euricianus* több korábbi uralkodó rendelkezéseit is, éppúgy utánpótlásra ingerlő példa volt mint a *Lex Alamannorum* nevű gyűjtemény rendelkezései is megtalálhatók a *Lex Baiuvariorum*-ban. De az ezekből összevarrt törvénygyűjtemények szerkesztői mögött felsejlik a kereszténnyé lett Európa tudós társadalma: a szerzetesek. A különböző népek szokásjoga és az egyházi zsinatok határozatainak egybeolvadása hozza létre azokat a szabályokat, melyek a középkori Európa népeinek mindennapjait befolyásolták. Tartalmi vizsgálata a *Lex Baiuvariorum*-nak elsősorban modern kifejezéssel élve büntetőjogi kategóriákba tartozik. A talio-elv viasszaszorulását figyelte meg a disserens, azonban lépten-nyomon találkozni a magánbosszú, vagy finomabban szólva a magánmegtorlás jelenségével. Ide vonható lenne szerintem a *compositio* is, hiszen a megegyezés ugyan „békés” úton történik, mégsem nélkülözi a megtorlás bizonyos aspektusát, s voltaképpen hiányzik – a disserens dicséretre méltó jogos észrevétele szerint – a bajor jog fejlettségi szintjéből az a felelős-

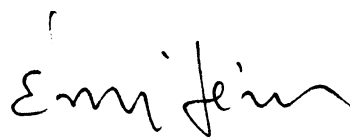
ségi rendszer, amit a római jog magán- és büntetőjog tekintetében kidolgozott, s noha a szándékos és gondatlan elkövetés között tesz különbséget a törvénykönyv, azonban annak az igazolását voltaképpen a bíró ítéletére bízta, kivéve, ha ráutaló körülmények (éjszaka, titokban, loppal történő esetek) nem egyértelműsítik a szándékosságot. Az elkövető lelkiismeretének, s egyéb értékelhető indokok (pl. kényszerítő körülmények stb.) segítségül hívása voltaképpen hiányzik az esetek megítéléséből még olyan esetekben is, amikor a vasárnapi munkavégzés megítéléséről van szó. Voltaképpen hiányzik az enyhítő körülmények felsorolása; ezek ugyanis mindenképpen enyhítették az elkövetett jogsértést megítélését. Hihetően ezek felvonultatása legfeljebb a törvénykönyv alapján hozott ítéletekből lehetne kihámozni. Itt jelentkezik igazából a kitűnő dolgozat hiányossága, azaz nem derül ki az előírások alkalmazásának mikéntje. Mindenesetre fontos lépés a büntetés gyakorlatában, hogy inkább pénzbeli szankciókkal torolják meg a kárt, semmint az elkövetőre kiszabott testi bántalmazással. Az emberi élet védelme természetesen nem volt korlátlan, kivégzések éppúgy jellemzik a kort, mint a testcsonkításokkal járó büntetések. A bajorok magánjoga megmutatkozik mind az antiquitásból ismert peres eljárásban, mind pedig a korban ismert un. istenítéletekben. Ez a babonás szokás gyakran vezetett visszaélésekre, torz ítélethozatalra, s nem véletlen, hogy gyakran kihívta az Egyház elítélő véleményét. A személyi jogot érintő társadalmi megkülönböztetés, azaz a szabad és a szolga közötti különbségtétel egyértelműen megmutatkozik a *Lex Baiuvariorum*-ban. Ez kihatással bír a családjogra is. Ezek a jogszabályok kiterjednek a jegyességtől az öröklésig. Itt kapcsolódik a dologi jog, amely megvédi a tulajdonost a jogos tulajdonában akár öröklésről, akár szerzésről van szó. Az öröklés alapja a vérrokonság volt. Részben a tulajdon, részben a társadalmi elhelyezkedés kérdése, ki a szabad és ki a szolga. Már korán észrevették a jogászok, hogy a szolga nem azonos helyzetben van mint az antiquitásból ismert rabszolga. A mások szolgálatába kényszerült emberre a bekerülés mikéntjére utaló rab, azaz büntetésből, harci cselekmény miatt rabbá lett emberre utaló szóval nem igazán helyeselhető a szolga állapotúak egészére vonatkozó megnevezés. A *servus* véleményem szerint mindössze annyit jelez, hogy más szolgálatára van valaki. Ha máshonnan vesszük e szónak az értelmét, akkor méginkább látjuk, hogy a szolga és a szolgaság mikéntjére utaló rab kifejezés még akkor sem helyes, ha netán a társadalmi megítélése azonos vagy közel áll egymáshoz. Gondoljunk itt a pápai oklevelek I. (Nagy, Szent) Gergely pápa óta máig használatos kifejezésre, a pápák alázatossági formulájára a *servus servorum Dei* kifejezésre. Aligha lehetne ezt rabszolgaként értelmezni, ahogy a *servust* sem lehet minden esetben rabszolgának tartani. Kétségtelen, hogy aki büntetésképpen kerül szolga állapotba, arra érvényes lehet a rab megkülönböztetés. Ez érthető módon fontos megkülönböztetés volt, hiszen vagyont jelentett az örökre vagy hosszabb távra szolgaságra kötelezett ember. Ez jól tükröződik bizonyos *servus*-réteg megkülönböztetésére használt *peculium* szó, amely jelzi, hogy a szolga vagyonos ember, ugyanez nem lehet a rab-réteg jellemzője, hiszen ő örökös szolga. Az természetes, hogy a *Lex Baiuvariorum* szövege latinul van megfogalmazva, ugyanakkor az egyes jelenségek megnevezése nem sikerült latinul megnevezni, ilyenkor vették elő a vulgáris nyelvi elemeket, javarészt német nyelvi nevet adnak az egyes jelenségeknek, s gyakori, hogy a latin és német nyelvi kifejezés házasságra lép. Külön kiemelő a dolgozat érdemei közül, hogy a disserens ezeket a nyelvi jelenségeket megpróbálta értelmezni mind latin, mind pedig német nyelvi alapon. Érvényes ez a nemzetségnevekre éppúgy mint a köznevekre. Külön fejezetet képvisel a törvénygyűjtemény elemzésében a sírok, a halottak tiszteletben tartása. Súlyos bűnnek minősül már az antiquitásban is az ősök iránti „tiszteletlenség”, az *impietas*. A latin őstörténetben, Vergilius Aeneiseben a legfőbb érdem a *pietas*, az idősek, ősök tiszteletbe tartása. Ez a hagyomány az összes barbár törvénykönyvben szerepel, sérthetlensége minden ősi germán eredetű törvény-

gyűjteményben hangsúlyos helyet kap. Meglepő következtetésnek tartom azonban, hogy nem ősi jogszokásra vezeti vissza (szerintem nem indokoltan) a halottak tiszteletbetartását. A betegség és orvoslása témakörből is sikerült a disserensnek a bajor jogból kihámozni a jogi hagyományokat. Főleg a cselekvőképesség viszonylatában vizsgálja a bajor jog a betegség és orvoslásuk ügyét. Ugyancsak nehéz kérdése az emberiségnek máig is a magzatelhajtás. Hasonlóképpen fontos az orvos bevonása a kezelésekre. A *Lex Baiuvariorum* kánonjogi átdolgozója, *Benedictus Levita*, aki számtalan helyen felhasználta, s kommentálta a bajor jogkönyvet. Ha hinni lehet a fennmaradt szövegeknek, valamint a szerzőnek, voltaképpen a hiányzó egyházi vonatkozásokat illesztette be a bajor törvénykönyv azon szövegébe, amely még a hihetőleg „pogány” korban keletkezett és nem tartották fontosnak az egyházra vonatkozó szabályok összegyűjtését. Csak sajnálni lehet, hogy nem sikerült teljesen kerekdeddé formálnia a disserensnek a *Benedictus Levita*-val kapcsolatos véleményt, pedig a valamikor *August Potthast* által elkezdett, majd néhány éve az újrakezdett és befejezett *Repertorium fontium* tucatnyi kötetében szereplő irodalom gazdag tárházát nyújtja az erre vonatkozó kutatásnak, aminek kiaknázása világosabbá tenné a *Benedictus Levita* néven fennmaradt munkát. A *Lex Baiuvariorum* az egyik legfontosabb törvénygyűjtemény, ami párhuzamba állítható I. (Szent) István királyunk törvényhozásának emlékeivel. A tudományos kutatásban régtől ismert hasonló források, azaz a *Lex Baiuvariorum* és (I.) Szent István törvényei párhuzamai ugyan csekély mértékben mutatnak szöveges egyezést, azonban formailag abba a körbe tartoznak, amelyben a korai európai világi törvényhozás egyéb emlékei. Az európai világi törvényhozás hajnalán sorba írásba foglalták a barbár szokásjogot. Így maradtak meg pl. a *Lex Visigothorum*, a *Lex Burgundionum*, a *Lex Salica* stb. Sőt ugyanígy fogalmazták egybe az uralkodók nevével jelzett törvényeket, mint pl. az *Edictum Theoderici*, az *Edictum Rothari* stb. Ezen az úton haladt a magyar törvényhozás kodifikációja. Szent István törvényeinek bevezetője, a *regalis decreti prefacio* hangsúlyozza: minden nép a maga törvényei szerint él. Különösen fontosak Bónis Péter eredményei az eddig kevés figyelmet kapó *ius commune* magyarországi forrásainak további felkutatásában és értelmezésében, forrásainak eredetében. Az a széleskörű forráskutatás, amit eddig folyt, kiinduló pontul szolgál, sőt lehetővé teszi a magyarországi joganyag rendszeres átvizsgálását, hogy olyan területeken is fontos kutatást folyjék, mint a magyarországi törvényhozás emlékei. Túlhaladva a törvénytörvények szakszerű kiadásán jelentősen kibővítheti a törvények (*decreta*) forrásait. Erre biztosan fontos forrást jelentenek a különböző levéltárakban fennmaradt könyvjegyzékek, valamint töredékek vizsgálata. További kutatásai során talán sikerül a magyarországi jogászképzés, köztük a magyarországi egyetemek működésének nyomaira bukkannunk. Pl. biztos, hogy a legkorábbi képző intézmények, mint királyi oklevélben a párizsihoz hasonlított veszprémi *studium generale* továbbélésének nyomát is felfedezhetjük a veszprémi káptalan könyveit felsoroló 15. századi leltárakban. Aktuális használatukra több jel, mint kölcsönzés, eltűnés stb. is mutat. Szinte hihetetlen, hogy micsoda gazdag tárháza található ezekben a leltárakban és végrendeletekben a valamikori jogi képzésünknek. S noha meglehetősen kalandos sors jutott a levéltári és könyvtári forrásainknak, napjainkra talán sikerül hozzáértéssel ezeket a töredékeket hasznosítanunk. A magyarországi középkori jogalkotás kétségtelenül megtalálja a gyökereit a *Lex Baiuvariorum*-ban, s a többi un. barbár jogalkotás említett emlékeiben. Ezek számbavétele és a disserens dolgozatához hasonlóan alapos elemzése hozzásegít bennünket a magyarországi törvények helyes értelmezéséhez. Különösen fontosnak tartom a disserens munkájának azon részeit, amelyekben a teljes szövegét hozza a *Lex Baiuvariorum*-nak, sőt annak fordításával is sikeresen megbirkózik. Kétségtelenül a dolgozat hiányossága, ámbár nem a disserens hibája, hogy az évszázadok óta

folyó német kutatáshoz csatlakozva nem tudott jelentősen közreműködni a forrás szövegének jobbításában, s ennek megfelelően a fordítás is tükrözi ezt.

Összefoglalva az eddigieket, a disserens alapos munkájának tudományos eredményeit elegendőnek tartom az MTA doktora cím megszerzéséhez és melegen pártfogolom a nyilvános védés kitűzését.

Budapest, 2016. április 30.

Érszegi Géza